

Sprehodi po knjižnem trgu

Maja Murnik

Tina Kolenik:
*Koža kot kostum.
Oblačenje in slačenje
v vsakdanjem življenju
in umetniškem
ustvarjanju.*

Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko, 2017.

Koža ni le največji človeški organ in zaščitna membrana, tudi ni tesna, napol samoumevna meja med znotraj in zunaj, temveč je platno, na katero se vpisujejo kompleksna sporočila družbenega in kulturnega konteksta, v katerega je posameznik neizogibno potopljen. To je eno glavnih sporočil knjige Tine Kolenik, performerke, kostumografinje in vizualne umetnice, tudi članice umetniškega tandema Eclipse, ki je okrog leta 2000 ustvaril več provokativnih, “porn art” performansov. Monografija *Koža kot kostum* je “ena prvih, če ne celo prva celovita obravnava gledališke kostumografije v našem prostoru izpod peresa slovenske avtorice, ki je tudi sama kostumografinja,” zapiše Blaž Lukan v spremni besedi. V njej (gre za nadgradnjo magistrske naloge na AGRFT) se avtorica sprašuje o pomenu in vlogi kože

tako v vsakdanjem življenju kot v umetniških praksah. Ukvarja se z vprašanji, kako človeška koža funkcionira v postmodernej družbi, o razmerju med kožo, oblačilom in (gledališkim) kostumom ter o uporabi kože in telesa v sodobnih umetniških praksah, kjer so ta vprašanja zastavljena drznejše in eksplicitnejše kot v tradicionalni umetnosti. Avtorica, ki je tudi sama umetnica, s pomočjo vizualnega gradiva predstavi tudi več svojih umetniških projektov – performansov, “živih slik” in kostumografskih načrtov za gledališke uprizoritve – ter opiše svoje umetniške intence in usodo teh projektov.

Tina Kolenik kožo obravnava v kontekstu postmoderne potrošniške družbe, ki koži pripisuje posebno vrednost, kajti ravno prek nje naj bi se kazala posameznikova uspešnost v boju proti staranju in s tem njegova uspešnost v družbi nasploh. V postmodernej družbi je namreč telo razumljeno kot projekt; podvrženo je procesu nenehne skrbi zanj, neutrudnemu izboljševanju, preoblikovanju, izpopolnjevanju. Posameznik in zlasti posameznica se morata neutrudno posvečati svojemu videzu, da bi dosegla ideal lepega, mladega in zdravega telesa. Ta diktat se sklada s konceptom *self-made (wo)man*, ki ga slavi potrošniška družba, pa tudi z njenimi drugimi vrednotami, kot so povečevanje svobode izbire, posameznikove avtonomnosti, tekmovalnosti, kreativnosti in estetizacije telesa ter celotnega življenja. Ob tem se Tina Kolenik dobro zaveda konstruiranosti in ideološkosti omenjenih vrednot; njihov cilj vidi v vzpostavljanju družbe nadzora, bogatenju elit in uveljavljanju družbene neenakosti – to je tisto, kar se dejansko skriva pod velikimi, bleščečimi parolami o dostopnosti vsega vsakomur.

Avtorica se še posebej posveti lepotnim standardom, namenjenim ženskemu telesu, ki so že od nekdaj strožji in natančneje izdelani kot za moškega. Skozi njihov pregled od prazgodovine do danes (z nekaterimi za današnji čas prav zabavnimi, pa tudi bizarnimi podrobnostmi) pokaže, da skrb za zunanji videz ni nič novega. Novost pa se zdi naravnost obsesivno ukvarjanje z njim, kar potrošniška kultura ves čas zahteva in podžiga. V družbi spektakla, ki visoko ceni prav igro zunanjih videzov, to ni nič nenavadnega. Toda bistveno je to, da idealov nikoli ne moremo in ne smemo doseči. Pomembno je namreč le to, da se kolesje nenehno vrti in da se obrača denar, ki stoji za tem, meni Tina Kolenik. Telo mora ostati ves čas voljno za neskončno sprejemanje ponudbe najrazličnejših lepotilnih izdelkov, množice komercialnih storitev in “nepozabnih” doživetij. Danes smo vseprisotnemu diktatu skrbi za svoje telo in videz demokratično podvrženi prav vsi, ne več zgolj višji sloji. V postmodernej družbi, v kateri

vlada teatralizacija vsakdanjega življenja (Lehmann), je koža tudi kostum, kajti od nas se pričakuje, da se ves čas samouprizarjamo, vse do najmanjše podrobnosti, da ves čas nastopamo pred občinstvom fizičnih in virtualnih svetov.

Tina Kolenik temu verjetno znanemu razmišljanju o kapitalizmu post-industrijske družbe dodaja zanimivo opažanje: bolj ko družba ceni nabrekanje potrošništva, bogastva in delnic, bolj se tanjšajo človeška telesa in pametne naprave (t. i. *gadgets*). Pomislimo na vse tanjše telefone in prenosne računalnike, pa tudi na vse subtilnejše taktilne vmesnike, s katerimi imamo skorajda vsakodnevno opraviti. Tako mora biti tudi žensko telo, meni avtorica, vitko, mladostno, negovano in spolno privlačno. Tu naj dodam, da vitkost ni več tako zaželena, kot je bila prej. V nasprotju s prejšnjim, pogosto pretirano vitkim in celo anoreksičnim lepotnim idealom ženskega telesa stopa zdaj v ospredje športno telo – mišičasto, oblikovano v fitnesu, s tekom, plavanjem itd. To je močno, čvrsto telo, ki kaže skrb posameznice zase, spet telo projekt.

Posebno poglavje v knjigi je posvečeno razmerju med kožo in oblačilom. Avtorica to tematiko obravnava na različne načine (in s posebnim poudarkom na izražanju ženske seksualnosti): predstavi zgodovino rabe posameznih oblačil, pregleda zakritost in razkritost telesa v različnih kulturah ter njune implikacije (tako prvo kot drugo je lahko izraz ženske emancipacije), razmišlja o odnosu med goloto in sramom, ki je prav tako kulturno pogojen (npr. rojstvo človekovega sramu v zgodbi o Adamu in Evi), o hibridnih telesih, opremljenih s tetovažami, vsadki, polnili itd. Njen sklep je naslednji: obleka nam ne služi le kot zaščita, temveč je vselej tudi komunikacijsko sredstvo za razkazovanje bogastva, moči, uspešnosti in položaja v družbeni hierarhiji (in včasih tudi upor proti temu), pa tudi uprizarjanje pripadnosti ženskemu ali moškemu spolu.

V gledališču je sporočilnost oblačila nekoliko drugačna – gledališki kostum je umetniška kreacija in celostno vizualno dejstvo, ki mora biti v funkciji uprizoritve kot celote. Nikoli ne sme biti zgolj zbirka resničnih zgodovinskih detajlov niti modna kreacija, kot tak na odru ne bi zaživel.

V uprizoritvenih umetnostih imamo najbolj od vseh umetniških zvrsti opraviti z živim človeškim telesom. Tudi v reprezentacijskem, torej tradicionalnem gledališču, ki na odru goji gledališko iluzijo in v katerem igralci predstavljajo oziroma igrajo like, so pred nas postavljena njihova fenomenalna telesa z vso živostjo, neujemljivostjo, netransparentnostjo in nehoteno sporočilnostjo. To pa je še izraziteje naslovljeno v performansu, ki telo, njegovo živo prezenco, postavi prav v ospredje; kajti performer po

definiciji ne “igra” neke druge osebe, temveč je pred nami navzoč prav on sam, njegovo telo z vsemi njegovimi “napakami”, spolnimi, kulturnimi ter družbenimi zgodbami, ki ga prečijo. Tina Kolenik telesu in posebej koži v performansu posveti poseben razdelek – razpravlja na primer o različnih strategijah in taktikah Stelarca, Marine Abramović in Orlan, ki v svojih performansih uporabljajo in preoblikujejo svojo kožo in telo.

Naslov knjige Tine Kolenik meri na igrivost pri razumevanju kože, ki je tudi oblačilo in kostum, ob čemer avtorica namiguje na družbene vloge, ki jih ves čas igramo, tudi takrat, kadar smo slečeni in “slečeni”, ko smo povsem goli. Jasno je torej, da povsem goli nikoli ne moremo biti, kajti ne moremo izstopiti iz priučenih, privzgojenih in podedovanih kulturnih vzorcev (oblačil) nekega časa. Skratka, koža sama na sebi ne obstaja, telesa samega na sebi ni.

Da je koža vpeta v zgodovinske družbene in kulturne sisteme in je nimamo povsem v posesti, pokaže tudi usoda enega od avtoričinih umetniških projektov. Komisija RS za medicinsko etiko namreč zavrne realizacijo njenega umetniškega projekta *Korzet in pas iz odvečne človeške kože*, s čimer poskrbi za nehoteni zasuk projekta, ki se s tem dejansko realizira kot nematerialno delo, ki odpira razmislek o biopolitičnih vprašanjih. Na komisijo je bilo namreč treba nasloviti prošnjo za presojo podaritve odvečne in neuporabne kože, ki je ostala po abdominoplastični operaciji. Moški in ženska, ki jima je lepotni kirurg izrezal odvečno kožo na trebuhu, sta se strinjala, da se tega “odpadka” ne zavrže, temveč se ga uporabi za umetnost. Ideja, da bi odvečnemu, za pacienta grdemu in psihofizično obremenjujočemu delu telesa vdahnili novo življenje, mu podelila status estetskega in umetniškega objekta, ki bi se “ozrl nazaj” na darovalca, uradno ni bila sprejeta. Koža, četudi odvečna in odpadek, ni posameznikova last, ko v njegovo delovanje posežejo institucije. Če nadaljujemo – tudi njegovo telo, niti njegovo mrtvo telo, truplo, ni njegova last, temveč last države in njenih institucij, ki imajo vzpostavljene in določene protokole, po katerih se ravnaajo. Po heglovski triadi umetnosti, religije in filozofije (znanosti) smo zdaj v zadnjem obdobju, to je v obdobju, ki povečuje znanost in jo vidi kot privilegirano nosilko pri iskanju resnice o človeku in svetu. Omenjene teme, ki marsikoga precej razburjajo, saj svoje telo ponavadi jemljemo kot nekaj najbolj osebnega, kot sinonim za svojo subjektivnost in sedež lastnega najgloblejega bistva, v zadnjem času naslavljaajo biopolitično usmerjene teorije, ki so se osredotočile na življenje (npr. Giorgio Agamben, Antonio Negri, njun predhodnik Michel Foucault). Nekateri teoretiki celo menijo, da smo priča obratu od paradigme uma, jezika, teksta in kulture

k paradigmi telesa, materialnega, življenja in biopolitik (poleg naštetih še Donna Haraway, Eugene Thacker, Brian Massumi idr.).

Tematika, povezana s telesom, je namreč v zadnjih letih spet aktualna, celo ena ključnih za razumevanje pojavov sodobne družbe, kulture in umetnosti. Sociolog Bryan S. Turner je to povečano zanimanje za telo označil s pojmom "vzpon somatske družbe", kajti menil je, da se v naši družbi glavni politični in moralni problemi izražajo prek človeškega telesa.

Zanimanje za ta nekoč v filozofiji pretežno zanemarjeni in celo manjvredni pol dualizma med telesom in dušo (Elizabeth Grosz govori celo o somatofobiji, odporu do telesa, ki naj bi preveval evropsko metafiziko od Platona naprej) so obudili že nekateri predstavniki fenomenologije in eksistencializma od začetka 20. stoletja naprej (npr. Husserl, Heidegger, Merleau-Ponty), danes pa so bolj kot pristopi, ki temeljijo na fenomenološki tradiciji, v ospredju družbenokritične raziskave telesa. Te izhajajo iz teoretskih podlag britanskih in ameriških kulturnih študijev, poststrukturalizma, družbene teorije, feminizma, *queer* teorije itd. (nekatero od naštetih sicer delno gradijo na fenomenoloških podlagah). Na te se navezuje tudi Tina Kolenik; fenomenološko-eksistencialističnega mišljenja praktično ne omenja, komajda kdaj bežno naleti nanj (na primer v sintagmi "jaz sem moje telo" Gabriela Marcela), kar je škoda, saj bi prek nje lahko družbenokritičnim pogledom (kulturnih študijev) dodala nove, drugačne zorne kote v smislu fenomenologije telesa, njegovega samorazumevanja, interakcije z okoljem (na primer pri obravnavi taktilnosti) in z drugimi telesi.

Telo kot kostum Tine Kolenik je kljub nekaterim pomanjkljivostim zanimivo branje. Na videz tako samoumeven del telesa, kot je človeška koža, avtorica obravnava iz številnih družbenih, kulturnih in umetnostnih vidikov, predstavi pa tudi svoje umetniške projekte ter njihove *statemente*, ki so danes nepogrešljivi del umetnosti. To počne na simpatičen, blago humoren in esejističen način, ki pa je vseeno dovolj natančen in teoretski, opremljen s podrobnejšimi opombami in nadaljnjimi usmeritvami.